

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

КЛАСИФІКАЦІЯ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

студента 2 курсу, 9 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____

Цалика Сергія Анатолійовича

Науковий керівник

к.ю.н., доц. _____

Пальчук Петро Миколайович

Гарант освітньої програми

д.ю.н. _____

Примак Володимир Дмитрович

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	
1.1. Правова сутність «строків» в праві України	6
1.2. Загальні засади обчислення строків у цивільному праві.....	13
РОЗДІЛ 2. ВИДИ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	
2.1. Основні критерії класифікації строків.....	20
2.2. Претензійні, присікальні, гарантійні строки у цивільному законодавстві.....	25
РОЗДІЛ 3. СТРОКИ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ: ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ	
3.1. Поняття та види строків позовної давності.....	32
3.2. Початок перебігу строків позовної давності.....	39
3.3. Зупинення, переривання та поновлення строків позовної давності.....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Цивільні правовідносини не існують абстрактно, а виникають, змінюються та припиняються в часі. У правових нормах, як засобах впливу на поведінку людей, використовується не філософська категорія «час», а правова – «строк». Визначення правової природи строків, класифікація строків є актуальною для будь-якої галузі права. В науковій думці також є різні підходи до визначення даних дефініцій, а тому аналіз наукових джерел, судової практики, а також деталізоване висвітлення даної теми мають визначальне значення не лише для теорії права, але й для практичної дії.

Аналіз правової природи цивільно-правових строків має особливу актуальність в умовах сьогодення. Зокрема, це необхідність оновлення положень цивільного законодавства в цілому та щодо строків зокрема, підготовка відповідних проектів законодавчих актів передбачає переосмислення наукових позицій та їх втілення в проектах законів. Також практичне значення має аналіз строків у цивільних правовідносинах за участю фізичних та юридичних осіб з урахуванням пандемії COVID-19, що прямо або опосередковано впливає на строки виконання зобов'язань тощо.

Також слід відмітити, що під час реалізації та здійснення цивільних прав у повсякденному житті, постає питання про способи захисту порушеного суб'єктивного цивільного права. У цьому аспекті одним із найважливіших, вихідних моментів є питання про позовну давність, порядок її застосування та правильного обчислення. Сплив строку позовної давності призводить до втрати можливості судового захисту порушеного суб'єктивного права. Не зважаючи на те, що законодавство визначає основні засади обчислення строку позовної давності, на практиці трапляється певні труднощі щодо визначення початку її перебігу та наслідків закінчення, особливостей зупинення і переривання.

Теоретичною основою дослідження стали праці таких вчених як Т.В. Вахонєвої [26], П.Д. Гуйван [29-32], С. Л. Заставної [34], В.В. Луця [38],

Д.О. Маріш [45], В. П. Маковія [43], В.А. Романюк [55], Я.М. Шатковського [70], О. В. Шовкової [71] та інші науковці. Втім, подальші дослідження із врахуванням судової практики вважаємо доцільними.

Метою дослідження - вивчення поняття строку та терміну у цивільно-правовій науці України, основних засад їх класифікації та правильного застосування у правовідносинах, які впливають на їх учасників.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні **завдання**:

- визначити правову сутність «строків» у праві України;
- окреслити загальні засади обчислення строків у цивільному праві;
- виокремити основні критерії класифікації строків;
- дослідити претензійні, присікальні, гарантійні строки у цивільному законодавстві;
- проаналізувати поняття та види строків позовної давності;
- окреслити початок перебігу строків позовної давності;
- дослідити зупинення, перерву та поновлення строків позовної давності

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, пов'язані з строками та позовною давністю.

Предметом дослідження є класифікація строків у цивільному праві.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ: діалектичний метод, формально-логічний, історичний, нормативно-порівняльний, системно-структурний. Діалектичний метод дозволив розглянути визначені автором проблеми співвідношення понять строків і термінів. Застосування історичного методу дозволило показати розвиток законодавства. Формально-логічний метод сприяв виявленню певних проблемних аспектів у застосуванні даних понять. Метод абстрагування та узагальнення використовувався у процесі розробки дефініцій правових понять та категорій. Формальний метод пізнання права дав змогу сформулювати поняття «позовна давність», «строк позовної давності». Методи дедукції та індукції дозволили охарактеризувати теорії, концепції, наукові положення щодо позовної давності, наслідків її спливу.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні основних проблем поняття строку та терміну у цивільно-правовій науці України, основних засад їх класифікації та правильного застосування у правовідносинах, які впливають на їх учасників; виявленні недоліків, розбіжностей законодавства з даних питань та наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства в цій сфері.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Застосування засобів доказування у цивільному судочинстві України», що опублікована у збірнику наукових статей «Правова сутність строків у цивільному праві». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 74-80.

Практичне значення – одержані під час дослідження матеріали і рекомендації придатні для використання: при викладанні навчального курсу «Цивільне право України», при підготованні навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій для студентів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів. Також запропоновані зміни та доповнення до чинного законодавства можуть бути використані у законотворчій діяльності - для внесення змін до Цивільного кодексу України законів України та підзаконних нормативно-правових актів.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе сім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки, із яких основна частина роботи займає 55 сторінок. Список використаних джерел складається з 71 найменування.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

1.1. Правова сутність «строків» в праві України

У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) міститься більше двохсот п'ятдесяти норм, які тією чи іншою мірою регламентують питання, пов'язані з різними видами строків, а також термінів [7]. Окрім цього, строки можуть встановлюватись іншими законами та підзаконними нормативно-правовими чи адміністративними актами та договорами. Всі вони різноманітним чином регулюють часові рамки існування цивільних прав та обов'язків, що є вагомим засобом юридичного впливу на поведінку суб'єктів цивільних правовідносин. Строки впорядковують цивільний оборот та дозволяють виконувати договори, змушуючи сторін робити це вчасно. Більше того, здійснення та захист цивільних прав нерозривно пов'язані з фактором часу. Цивільне законодавство з моментом часу пов'язує виникнення, зміною та припинення правовідносин, здійснення дій, які передбачені договорами або законом.

Строки (терміни) відносяться до тих правових категорій, які «обслуговують» майже всі інститути і підгалузі цивільного права, а також інші суміжні галузі та інститути. Різним рівням і формам руху матерії відповідають певні форми прояву часу. У працях філософів переконливо доведена можливість існування у світі різноманітних просторово-часових форм, які відрізняються від інших форм тим, що є необхідними умовами існування численних класів матеріальних об'єктів. До таких форм належать соціальний простір і соціальний час.

Соціальний час є формою існування соціальної матерії, формою суспільного буття. Суспільні процеси і явища, людська діяльність взагалі відбуваються в часі. Вони розвиваються у певній послідовності і мають деяку

тривалість. Ці властивості притаманні всяким явищам матеріального світу. Специфіка ж соціального часу як форми руху соціальної матерії полягає в тому, що на нього покладає відбиток існуючий лише у суспільстві діалектичний зв'язок об'єктивного і суб'єктивного, необхідності і свободи. Суспільні зв'язки і відносини, становлячи зміст соціального часу, виникають на базі тієї діяльності, яка здійснюється людьми. І хоч просторово-часові форми, які їх опосередковують, виникають об'єктивно, усвідомлений останній людьми в умовах суспільства стає одним із важливих чинників в науковому управлінні соціальними процесами [39].

У правових нормах, як засобах впливу на поведінку людей, використовується не філософська категорія «час», а правова – «строк» як відрізок часу. Такий строк не існує сам по собі, він завжди несе певні наслідки, з його настанням чи спливом закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин. Поняття «строк», «термін», «момент» які відображають правові категорії, часто включаються до змісту правових норм. У правовому регулюванні суспільних відносин законодавець, з огляду на фактор часу, використовує саме категорію «строк» як певний період у часі, та «термін» – як певний момент у часі. Строк – це визначений законом, договором або іншим юридичним актом відтинок часу (період), встановлений для здійснення відповідних дій, реалізації прав або виконання зобов'язань, і з настанням чи закінченням якого пов'язується певна дія чи подія, що має юридичне значення [27, с. 857].

На нашу думку, доцільно провести розмежування вищевикладених понять, наголосивши на їх відмінностях у юридичній та практичній площині.

Слід вказати, що у давньоримському праві строком (або терміном) називалась майбутня й неминуча подія, від настання якої залежав початок чи кінець дії або будь-якого правового акту. Оскільки строки (терміни) належать до таких категорій, які беруть участь у всьому житті учасників будь-яких правовідносин, то розуміння і правильне застосування поняття часу набуває

важливого значення і як міра оцінки соціальних процесів та явищ, і як засіб цілеспрямованого регулювання людської діяльності [53, с. 66].

У багатьох працях філософів доведена можливість існування у світі різноманітних просторово-часових форм, які відрізняються від інших форм тим, що є необхідними умовами існування численних класів матеріальних об'єктів. До таких форм належать соціальний простір і соціальний час. Соціальний час є формою існування соціальної матерії та формою соціального буття загалом [26].

Час відіграє істотну роль у цивільних правовідносинах. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки їхніх учасників виникають, розвиваються і припиняються у певний час, протягом певних строків.

Строки, що встановлюються у цивільних правовідносинах як вияв соціального часу (у формі існування соціальної матерії, суспільного буття), є важливим правовим засобом цілеспрямованого регулювання діяльності громадян та організацій. Строки, які передбачені договором або чинним законодавством дисциплінують учасників правовідносин, забезпечують чіткість і визначеність у правах та обов'язках суб'єктів.

Питання про роль і місце строків у цивільних правовідносинах може розглядатися у різних аспектах: а) як момент виникнення (початку) або припинення правовідносин; б) як одна з умов, що визначає їх зміст; в) як критерій оцінки правомірності поведінки суб'єктів з погляду на її своєчасність тощо. [53, с. 67].

Зіставляючи різні погляди на юридичну природу строків у праві, важливо насамперед визначити зв'язок строків з волею суб'єктів цивільних прав та обов'язків. Строк як визначений наперед момент або відрізок часу обмежує дію у часі суб'єктивних прав та обов'язків. Оскільки ці права й обов'язки частіше за все виникають за волею їх носіїв, остільки ж вольовий характер мають і строки, що обмежують їх дію у часі. Конкретні строки здійснення і особливо строки захисту цивільних прав передбачаються нормою закону. Проте закон сам має вольовий характер як юридичний вираз державної волі. Механізм дії

нормативних приписів найчастіше «включається» (крім настання юридичних подій) завдяки здійсненню усвідомлених і цілеспрямованих вольових дій (правочинів, актів органів державної влади тощо), які позначаються на динаміці цивільних правовідносин [38, с. 82].

Визначаючи праву сутність строків і термінів слід вказати, що відповідні поняття закріплені в ЦК України. Ч. 1 ст. 251 ЦК України закріплює, що строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. У ч. 2 ст. 251 вказується, що терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення.

При цьому законодавець визначає, що строк та термін можуть бути визначені актами законодавства, правочином або рішенням суду [7].

До вказаного поняття є певні зауваження у правовій доктрині, які пов'язані з тим, що законодавець таким визначенням відкидає ті цивільно-правові строки, які породжують певні суб'єктивні права чи юридичні обов'язки. Крім того, вказане законодавче визначення не враховує ані початок строку, ані його перебіг, а лише пов'язує виникнення юридичних наслідків лише зі спливом певного періоду в часі. Водночас строк як період у часі включає в себе три елементи: початок, перебіг і закінчення.

В.І. Микитин під поняттям «строк» розуміє об'єктивну юридичну подію для визначення тривалості здійснення або захисту наданих прав і обов'язків уповноваженій особі у цивільних правовідносинах; строки існування суб'єктивного права повинні бути віднесені до строків здійснення цивільних прав, які призначені для забезпечення уповноваженому суб'єкту використовувати належне йому право [48].

Саме тому, на нашу думку, нормативне визначення поняття «строк» доречно сформулювати таким чином, внівши правки до ч. 1 ст. 261 ЦК України: «строком є певний період у часі, з настанням, перебігом чи спливом якого, пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення».

Строк як інститут цивільного права має такі ознаки: є певним проміжком часу, а тому має свій початок та кінець, є не будь-яким часовим проміжком, а

лише тим, який має вплив на цивільно-правові відносини та зумовлює конкретні наслідки.

Як результат вольових і усвідомлених юридичних дій суб'єктів права строки мають відбиток суб'єктивного, але, будучи встановленими, вони існують уже об'єктивно. У сфері цивільно-правових відносин юридичне значення має не закінчення часу взагалі, а закінчення певного строку, а точніше – настання певного моменту в часі. Перебіг і обчислення строків у цивільному праві відбуваються за правилами, встановленими за волею законодавця. Серед обставин, які впливають на перебіг строків, законодавець передбачає і вольові дії учасників правовідносин або державних органів.

Цивільно-правові строки є часовою (темпоральною) формою руху цивільних правовідносин, формами існування і розвитку суб'єктивних прав та обов'язків, що є їх змістом. Суб'єктивне право та обов'язок являють собою можливість або необхідність здійснення їх носіями будь-яких дій або утримання від їх вчинення. Змістом строку є дія або подія. Поза цими фактами встановлення та існування строків не мають сенсу. Тому настання або закінчення строку набуває значення не саме по собі, а в сукупності з подіями чи діями, що вчиняються або настають, для яких цей строк встановлено [53, с. 67].

Як слушно зауважує М. Д. Пленюк, строк є окремим правовим явищем, що тісно пов'язаний з тими чи іншими юридичними фактами (діями або подіями). На відміну від юридичного факту, який є самостійною категорією, строк (термін) не існує сам по собі, а є часовим відображенням існування певних дій або подій (юридичних фактів) [52, с. 113–114].

Слід відзначити про певну різницю у розумінні цивільних матеріальних та процесуальних строків. Так, на думку О.В. Андрійчука, до основних ознак цивільного процесуального строку належать такі:

- 1) реалізація основного соціального призначення шляхом обмеження часу вчинення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень;
- 2) сприйняття такої правової категорії як засобу в досягненні завдань цивільного судочинства;

- 3) порушення часових меж учасником цивільного процесу може мати негативні для нього наслідки;
- 4) установлення безпосередньо рішенням суду або ж приписом закону, що відображує публічно-правову природу такої темпоральної величини;
- 5) детальність та імперативність як вияв цивільно-процесуальної форми;
- 6) переважаюче спрямування дії подібного різновиду часу на конкретних суб'єктів [22, с. 8-10].

Наведені ознаки цивільного процесуального строку відрізняють його поряд із цивільно-правовим строком, оскільки вияв останнього пов'язаний зі здійсненням цивільного права та виконанням цивільного обов'язку, при цьому спільність матеріального й процесуального строку виявляється безпосередньо в межах реалізації права особи на захист порушеного, невизнаного, оспорюваного права й інтересу. На відміну від процесуального строку, матеріальний строк входить як елемент до структури механізму цивільно-правового регулювання, завданням якого є забезпечення реалізації повою мірою змісту цивільних правовідносин, а не лише під час захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин [43, с. 77].

У зв'язку з цим необхідно було б за критерій вирішення процесуальних і матеріальних строків до уваги саме брати їх правову природу, а не сферу використання, що більше б підкреслювало викладену ознаку кожного з них. Теза щодо можливості настання негативних наслідків для особи, яка порушила межі процесуального строку, частково відповідає природі наведеного строку. Диспозитивний правовий час встановлюється з урахуванням волевиявлення учасників цивільних правовідносин, за винятком окремих видів цивільно-правового строку, де таке правило має обмежене застосування, а саме: строки позовної або набувальної давності. Цивільно-правовим надбанням матеріального строку є урізноманітнення правових підстав його виникнення, що також є виявом диспозитивності подібного правового часу. Цивільно-правові строки, на відміну від процесуальних, можуть мати ознаки як невизначного кола осіб, щодо яких вони діють (позовна давність), так і щодо

конкретних суб'єктів цивільних правовідносин (договірний строк). На противагу процесуальним строкам, цивільно-правові мають більш поширений перелік одиниць обчислення.

Разом із тим серед спільних рис цивільних матеріальних і процесуальних строків необхідно відзначити таке: кожен із них являє собою форму вияву соціального часу в правовому регулюванні відповідних відносин через включення як елемента механізму такого правового регулювання, виступають як обмежувальні засоби реалізації змісту процесуального або ж матеріального правовідношення, створюють умови для оперативного захисту цивільного права та інтересу при здійсненні відповідної складової суб'єктивного цивільного права, дисциплінують учасників цивільних (цивільних процесуальних) правовідносин у межах реалізації їх правосуб'єктності, створюють юридичні наслідки лише в сукупності юридичних фактів, відображають зв'язок реального часу й правових явищ [43, с. 77].

Отже, у цивільному праві строком є певний проміжок часу (терміном – момент), який має імперативне або диспозитивне встановлення, тісний зв'язок з юридичними фактами (діями та подіями) та встановлюється для упорядкування цивільного обігу, договірних зобов'язань та захисту порушених прав.

Як результат вольових і усвідомлених юридичних дій суб'єктів цивільного права строки мають відбиток суб'єктивного, але, будучи встановленими, вони існують уже об'єктивно. У сфері цивільно-правових відносин юридичне значення має не закінчення часу взагалі, а закінчення певного строку, а точніше – настання певного моменту в часі. Перебіг і обчислення строків у цивільному праві відбуваються за правилами, встановленими за волею законодавця. Серед обставин, які впливають на перебіг строків, законодавець передбачає і вольові дії учасників правовідносин або державних органів.

За результатом дослідження ознак законодавчого поняття строку та позицій правової доктрини пропонуємо внести зміни до частини 1 статті 251 ЦК України, виклавши її наступній редакції: «Строком є певний період у часі,

з настанням, перебігом чи спливом якого, пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення».

1.2. Загальні засади обчислення строків у цивільному праві

Точне дотримання учасниками цивільних правовідносин строків здійснення приналежних їм прав та виконання обов'язків є необхідною умовою реального забезпечення їхніх немайнових і майнових прав та інтересів. Тобто, юридичне значення має саме сплив певного проміжку часу, у результаті якого виникають, змінюються або припиняються цивільні правовідносини.

Строки і терміни не повинні включатися до системи юридичних фактів, оскільки вони являють собою розташування у часі (тривалість) певних юридичних фактів один до одного. Розмежування строків та термінів здійснюється залежно від тривалості (будь-який строк є довшим за термін), їх юридичного значення (на відміну від термінів, тривалість строків має юридичне значення) та складу (строк завжди містить початковий та кінцевий терміни). Необхідно розрізняти терміни, що входять до складу строків, та терміни, що не входять до їх складу. Тобто, якщо будь-який строк є складним поняттям, що містить у собі початковий і кінцевий терміни, то термін може існувати як у складі строку, так і самостійно [53, с. 67].

Ми підтримуємо вищевикладену позицію, юридичні факти в цивільному праві України відіграють службову роль – вони наповнюють модель правової поведінки, реальним змістом, що призводить цивільні правовідносини до руху. Юридичні факти є тим правовим засобом, який опосередковує дію норм цивільного права. Відповідно, строки і терміни не повинні включатися до системи юридичних фактів, оскільки вони являють собою розташування у часі (тривалість) певних юридичних фактів один до одного.

Найбільш поширеним способом визначення строку в законі і при його застосуванні є встановлення періодів часу, які обчислюються роками, місяцями, тижнями, днями і годинами. При цьому початковий або кінцевий моменти

періоду можуть бути приурочені до певної календарної дати або події, які неминуче мають настати. Тому першим критерієм, за яким можна розрізнити строки є форма їх обрахунку - години, дні (робочі, календарні, банківські), тижні, місяці, роки.

Слід відзначити, що строки бувають визначені та невизначені. Невизначені строки, на відміну від визначених, не мають чіткої календарної вказівки для їх обрахунку. При невизначеності строків застосовуються такі терміни, як «у розумний строк», «своєчасно», «негайно».

Кінцеві строки, як характерний елемент події, можуть завершити свою дію плину шляхом призупинення(здійснення) і пропущення (збігу), якщо у встановлений законом період не були вчинені дії, що вимагаються. Оскільки строки визначаються роками, місяцями, тижнями, тощо, вони мають свій початок, який пов'язується з конкретною календарною датою або з подією, як неминуче має настати. Але календарна дата або день настання події при обчисленні тривалості строку не враховується. Перебіг строку починається або з наступного дня після календарної дати, або з наступного дня після настання події. Як початок, так і закінчення строків, обчислюваних роками, місяцями, днями тощо, прив'язується до конкретної календарної дати.

Строк обчислюваний роками спливає у відповідний місяць і число останнього року цього строку, а коли він обчислюється місяцями, то у відповідне число останнього місяця цього строку. Строки, які визначаються півроком або кварталами року, обчислюються за правилами, що стосуються місячних строків, при цьому піврічний строк дорівнює 6 місяцям, а кварталний – 3 місяцям. Відлік кварталів ведеться з початку року. Якщо кварталний строк почався 10.03.2010, то він закінчується рівно через 3 місяці, тобто 10.06.2010. Якщо строк визначено у півмісяця, то він розглядається як строк, що обчислюється днями і вважається за тривалістю як такий, що дорівнює 15 дням, незалежно від того, чи кількість днів у відповідному календарному місяці ділить по 15 днів (наприклад у лютому). Тому, півмісячний строк спливає на 15 день з його початку. Такі самі правила діють

щодо строків, які обчислюються тижнями: тиждень дорівнює 7 дням, а тижневий строк спливає у відповідний день останнього тижня строку [34, с. 121].

Відповідно до ст. 73 Кодексу законів про працю України, неробочими днями є вихідні дні: субота і неділя при п'ятиденному робочому тижні, і неділя при шестиденному робочому тижні, в тому числі і перенесені Кабінетом Міністрів України вихідні дні, а також святкові дні: 1 і 2 січня, 7 січня, 8 березня, 1 і 2 травня, 9 травня, 28 червня, 24 серпня [5]. Якщо святковий день припадає на вихідний, то цей вихідний переноситься на перший робочий день. Тому, коли останній день строку припадає на неділю або інший неробочий день, то днем закінчення строку вважається найближчий за ним робочий день. Ці самі правила поширюються і на такі випадки, коли вихідними днями офіційно визначаються робочі дні. Тоді, вчинення дії у найближчий робочий день за вихідним днем вважається вчасним [34, с. 121].

Так, відповідно до рішення Фрунзівського районного суду Одеської області у справі № 523/12685/19 від 07.04.2020, за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення боргу за договором позики, судом встановлено наступне. Суд, дослідивши матеріали справи встановив, що 12.08.2019 ОСОБА_1 звернувся до Суворовського районного суду міста Одеси. Згідно ухвали цього ж суду від 22.08.2019 дану цивільну справу було передано до Фрунзівського районного суду Одеської області за підсудністю. 27.11.2019 Фрунзівським районним судом Одеської області було відкрито провадження у справі. Враховуючи, що 11.08.2019 року день закінчення строку позовної давності, припав на неділю, позовну заяву позивачем подано наступного робочого дня 12.08.2019 року, тому строк позовної давності не був пропущений і вимога представника відповідача про застосування до правовідносин позовної давності задоволенню не підлягає [20].

Цікавими є моменти вчинення дій в останній день строку. Так, в ст. 255 Цивільного кодексу України зазначено наступне: якщо строк встановлено для вчинення дії, вона може бути вчинена до закінчення останнього дня строку. У

разі, якщо ця дія має бути вчинена в установі, то строк спливає тоді, коли у цій установі за встановленими правилами припиняються відповідні операції. Письмові заяви та повідомлення, здані до установи зв'язку до закінчення останнього дня строку, вважаються такими, що здані своєчасно [7].

Також слід зазначити, що у ряді статей Цивільного кодексу України (564, 619, 665, 670, 678, 684, 688, 690, 700, 704, 776-777, 852, 858, 872, 877, 884, 919, 935, 938-939, 1004, 1017, 1041, 1082, 1001) вживається поняття «розумний строк» [7].

Принцип розумності строків закріплений на конституційному рівні (п. 7 ч. 2 ст. 129 Конституції України [1]) та в процесуальних кодексах (п. 21 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України [6], п. 10 ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України [8], п. 10 ч. 3 ст. 2 Господарського процесуального кодексу України [3], п. 8 ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України [4]).

На міжнародному рівні розумність строків закріплена у ст. 5 та 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі - ЄКПЛ) [2] і саме вказані норми вітчизняний законодавець поступово імплементував до національного законодавства.

На думку Н.Ю. Сакари «розумність строків» можна розуміти у трьох аспектах:

- як конвенційну вимогу, що впливає з п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та містить певні зобов'язання України щодо забезпечення права на справедливий судовий розгляд на національному рівні;

- як вимогу, що пред'являється до загального строку розгляду та вирішення справи судом, що виступає показником ефективності захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів (п. 10 ч. 3 ст. 2 ЦПК України);

- як вимогу, якій мають відповідати строки, які встановлюються судами для вчинення процесуальних дій у конкретних справах (ст. 121 ЦПК України).

При цьому останні два розуміння є національними знахідками, похідними від

першої вимоги, за допомогою яких, на думку законодавця, могла бути здійснена імплементація норми міжнародного договору [65, с. 86].

На наш погляд, поняття «розумний строк», очевидно, означає необхідність враховувати всі конкретні обставини, в яких діють учасники правовідносин. Для прикладу, Верховний Суд може тлумачити вказане поняття наступним чином:

- «строк, який не давав можливості нівелювати волевиявлення Позивача щодо підстав її звільнення з посади судді. На думку суду, у цій справі заяву Позивача Відповідач (Вища рада юстиції) повинен був розглянути у будь якому випадку не пізніше досягнення нею граничного віку перебування на посаді судді, який настав 15.03.2017» (справа стосувалась оскарження бездіяльності Вищої ради юстиції щодо нерозгляду подання про звільнення з посади судді) - рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 13.03.2018 № 800/132/17 [17];

- «розумним строком попередньої перевірки поданої скарги можна вважати строк, який не перевищує 90 днів з дня надходження скарги, що в свою чергу вказує на бездіяльністю Вищої ради правосуддя в частині забезпечення належного, об'єктивного та своєчасного розгляду дисциплінарної скарги Позивача щодо судді Дарницького районного суду м. Києва ОСОБА_2 та додатків до вказаної дисциплінарної скарги у розумні строки незаконною» (справа стосувалась зобов'язання Вищої ради правосуддя розглянути дисциплінарну скаргу) - рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 22.10.2020 № 640/15727/20 [18];

- «розглядаючи вимоги про компенсацію, суд встановлює факт порушення права на виконання судового рішення в розумний строк, виходячи зі змісту судових актів та інших матеріалів справи з урахуванням правової та фактичної складності справи, поведінки заявника, ефективності та достатності дій суду або судді, що здійснюються з метою своєчасного розгляду справи, ефективності та достатності дій органів, організацій або посадових осіб, на які покладено обов'язок щодо виконання судових актів, характер дій та діяльності,

спрямованих на своєчасне виконання судового акта, загальної тривалості провадження у справі і виконання судового акта» (справа стосувалась відшкодування моральної шкоди, заподіяної бездіяльністю прокуратури) - постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27.08.2020 № 344/303/16-ц [13];

- «тривалість досудового розслідування більше, ніж 3,5 роки не можна вважати розумним строком в розумінні статті 6 ЄКПЛ» (справа стосувалась компенсації шкоди, завданої внаслідок незаконного досудового розслідування) - ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 10.12.2019 № 638/9564/17 [19].

В зобов'язальному праві оціночні строки (розумні строки) також активно застосовуються. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 564 Цивільного кодексу України визначено, що гарант повинен розглянути вимогу кредитора разом з доданими до неї документами в установленій у гарантії строк, а у разі його відсутності - в розумний строк і встановити відповідність вимоги та доданих до неї документів умовам гарантії. Інший приклад - ч. 2 ст. 619, що передбачає: якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність [7].

Вказане поняття «розумний строк» оцінюється та аналізується в кожному конкретному випадку, він не може бути однаковим для всіх ситуацій, що виникають при застосуванні відповідних норм. Було б помилкою встановлювати один строк у конкретному цифровому виразі для усіх випадків.

Отже, юридичні факти у системі цивільного права відіграють службову і допоміжну роль. До системи юридичних фактів не зовсім доречно відносити строки з огляду на їх сутність - вони являють собою розташування у часі (тривалість) певних юридичних фактів один до одного.

Строк – це інститут цивільного права. Загалом, виступаючи часовою формою, в якій відбуваються події і вчиняються дії (бездіяльність), строки

породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями і подіями. З урахуванням цього строк можна визначити як період або момент часу, з настанням або закінченням якого пов'язані певна подія або дія (бездіяльність), що мають юридичне значення для виникнення цивільних прав та обов'язків. Строк в чинному законодавстві визначаються як період часу, що обчислюються роками, місяцями, тижнями, днями і годинами. При цьому початковий або кінцевий моменти періоду можуть бути приурочені до певної календарної дати або події, які неминуче мають настати. Тому першим критерієм, за яким можна розрізнити строки є форма їх обрахунку - години, дні (робочі, календарні, банківські), тижні, місяці, роки.

До системи оціночних строків в цивільному праві, зокрема, відноситься «розумний» строк, що застосовується як у процесуальних, так і в зобов'язальних та матеріально-правових цивільних правовідносинах. Розумні строки – це строки, які є об'єктивно необхідними у процесуальному значенні - для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, у матеріально-правовому значенні - для реалізації прав та виконання обов'язків в цивільних правовідносинах. Конкретні часові межі поняття «розумний строк» повинні тлумачитися залежно від ситуації, яка стала предметом спору, або залежно від обставин відповідних зобов'язань, правовідносин між сторонами.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

2.1. Основні критерії класифікації строків

Чинне законодавство України, юридична наука і практика розрізняють різноманітні види строків у праві і класифікують їх відповідно до певних критеріїв.

Науковці О.Г. Братель та С.А. Пилипенко пропонують строки поділяти на визначені:

а) актами цивільного законодавства (законні): строки, що визначаються законодавчими органами в актах цивільного законодавства (строк подання заяви про апеляційне оскарження постанови суду першої інстанції, ч. 3 ст. 186 КАС України; строк подання касаційної скарги);

б) правочинами (договірні): строки, котрі визначають сторони в правочинах за їх бажанням, будь-якої тривалості, якщо інше не передбачено законом;

в) рішенням суду (судові): строки, що встановлюються судом загальної юрисдикції, господарським або третейським судом;

г) адміністративним актом.

За ступенем самостійності строки можна поділяти на: імперативні (строки, котрі не можна змінити за згодою сторін) та диспозитивні (строки, які передбачені законом, але можуть бути змінені за згодою сторін) [23, с 61].

Досліджуючи питання класифікації строків, науковці також виокремлюють класифікації за правовими наслідками, які породжують настання або закінчення строків. Останні поділяються на: правовстановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі.

Правовстановлюючі строки (терміни) – це строки (терміни), з якими пов'язане виникнення цивільних правовідносин або окремих прав та обов'язків. Наприклад, відповідальність за невиконання або неналежне виконання

договору поставки настає у формі відшкодування збитків і неустойки (штрафу або пені). Правозмінюючі строки (терміни) – це строки (терміни), по закінченню яких одні права та обов'язки припиняються і виникають інші. Правоприпиняючі (строки) терміни – це строки (терміни), з перебігом яких законодавець пов'язує припинення певних прав та обов'язків [45].

За ступенем визначеності строки поділяються на:

а) абсолютно визначені: встановлюються вказівкою на певний період часу або календарну дату;

б) відносно визначені: встановлюються менш точно (вказівка на подію, яка повинна відбутись, або визначається початок строку оціночними поняттями «негайно», «у розумний строк» та ін.);

в) невизначені: такі строки мають місце тоді, коли незважаючи на передбачувану терміновість зобов'язання, строк взагалі не встановлюється (наприклад безстрокова оренда) [34].

Так, визначеними є строки, які обчислюються способом вказівки на їх початок і закінчення, посилення на конкретну календарну дату або подію, яка має неминуче настати. Наприклад, за договором поставки сторони домовилися, що постачальник зобов'язується поставляти товар покупцеві 5 числа кожного місяця до грудня 2004 р. Невизначені строки, які встановлюються способом вказівки, та приблизні дані. Наприклад, якщо строк плати за користування житлом не встановлений договором, наймач вносить її щомісяця, або якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання в будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає з договору або актів цивільного законодавства (ч. 2 ст. 530 ЦК України) [7].

При невизначеності строків застосовуються такі терміни, як «у розумний строк», «своєчасно», «негайно». Так, якщо в договорі підряду не встановлені строки виконання роботи, підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник

має право вимагати її виконання в розумні строки (ст. 846 ЦК України). У ряді статей ЦК України оперує поняттям «розумний строк. Поняття «розумний строк», очевидно, означає необхідність враховувати всі конкретні обставини, в яких діють учасники правовідносин [45].

Відповідно до ч. 2 ст. 644 Цивільного кодексу України, використано наступну конструкцію: Якщо пропозицію укласти договір, в якій не вказаний строк для відповіді, зроблено у письмовій формі, договір є укладеним, коли особа, яка зробила пропозицію, одержала відповідь протягом строку, встановленого актом цивільного законодавства, а якщо цей строк не встановлений, - протягом нормально необхідного для цього часу» [7]

Також слід вказати, що правовідносини прийнято поділяти на регулятивні та охоронювані. В регулятивних правовідносинах встановлювані строки – це строки здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків, в охоронюваних – строки захисту прав. Це, зокрема, строки :

- 1) гарантійні;
- 2) оперативного захисту;
- 3) претензійні;
- 4) позовна давність;
- 5) процесуальні.

Так, наприклад, за переконанням В. Луць в розрізі цивільного права доцільно класифікувати строки за розподілом обсягів прав та обов'язків сторін за окремими періодами часу, розрізняючи загальні строки (загальний строк виконання зобов'язання в цілому) та окремі строки такі як річні, квартальні, місячні (строк виконання частини від цілого зобов'язання) [41, с. 29].

О.В. Шовкова поділяє строки наступним чином:

- а) в залежності від сфери застосування на:
  - 1) приватні – сфера дії яких є цивільне, сімейне, трудове, екологічне, міжнародне приватне права;
  - 2) публічні – сфера дії – конституційне, адміністративне, фінансове кримінальне та ін.;

б) в залежності від виокремлення відповідних «масивів» права на:

- 1) матеріальні строки (встановлені актом законодавства чи іншим джерелом матеріального права, правочином або рішенням суду строки існування, здійснення і захисту суб'єктивних прав);
- 2) процесуальні (встановлені судом строки, в межах яких учасники процесу мають право або зобов'язання вчинити певні процесуальні дії чи сукупність таких дій) [71].

За способами встановлення розрізняють строки:

- 1) встановлені у законах;
- 2) встановлені у підзаконних нормативно-правових актах;
- 3) встановлені адміністративними актами;
- 4) встановлені рішеннями суду;
- 5) встановлені іншими органами, на які державою покладені функції по захисту суб'єктивних цивільних прав;
- б) встановлені угодами, договорами учасників цивільних правовідносин [53, с. 67].

За можливістю бути зміненими за згодою сторін слід розрізняти:

- 1) імперативні;
- 2) диспозитивні цивільно-правові строки.

Т.В. Вахонєва також виділяє ще й третій вид строків за цією підставою класифікації – імперативно-диспозитивні. Імперативними називаються такі строки, які не можуть бути змінені за погодженням сторін. Це передусім строки позовної давності та строки набувальної давності. Диспозитивними вважаються строки, які хоч і передбачені законом, але можуть бути змінені за погодженням сторін (наприклад, строки в орендних відносинах). У деяких випадках закон встановлює лише мінімальний або максимальний строк для здійснення певних дій. Водночас учасникам таких правовідносин, відповідно, надається право цей строк збільшити або зменшити. Останні строки за своїм характером є імперативно-диспозитивними. За ступенем (характером) визначення цивільно-правові строки зазвичай поділяються на: визначені та невизначені [26, с. 44].

За розподілом обсягу прав і обов'язків строки за окремими періодами часу поділяють на:

– загальні (наприклад, річний строк дії договору – це загальний строк поставки продукції);

– окремі (місячні, квартальні визначають поставку окремих партій продукції до закінчення цих проміжків часу в межах загального строку).

Загальне значення для всіх інститутів цивільного права має поділ строків (термінів) та спосіб їх встановлення. Строк визначається періодом часу, що обчислюється роками, місяцями, тижнями, днями і годинами. Термін, встановлений законом, іншими правовими актами, правочином, угодою або такий, що призначається судом, найчастіше визначається календарною датою. Строк або термін можуть бути визначені також вказівкою на подію, яка обов'язково має настати, або моментом витребування кредитора. Найбільша визначеність у взаємовідносинах сторін досягається при позначенні термінів календарними датами. Останні можуть бути конкретизовані вказівкою на години і навіть хвилини, які приурочені до певної дати [45].

Отже, класифікація строків може здійснюватись за різними критеріями, такими як форма обрахунку, підстави встановлення, цілі, для яких встановлені строки, ступінь самостійності, розподіл обсяг прав і обов'язків за окремими періодами часу, за точністю визначення, за способами встановлення, за правовими наслідками, за можливостями учасників. Важливою є класифікація за критерієм цільового призначення, тобто, поділ на строки здійснення цивільних прав, строки виконання цивільних обов'язків та строки захисту цивільних прав. До строків здійснення цивільних прав можна відносити строки існування цивільних прав, присікальні (преклюзивні) строки та гарантійні строки. Строки здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків встановлюються в межах регулятивних відносин. До строків захисту можна віднести претензійні строки, строки позовної давності, строки оперативного захисту та процесуальні строки.

2.2. Претензійні, присікальні, гарантійні строки у цивільному законодавстві

Перебуваючи у цивільних відносинах суб'єкти набувають для себе певні права та обов'язки, які є змістом конкретного правовідношення. Здійснення суб'єктивних прав, насамперед, залежить від того, настільки ефективним буде їх захист у випадках порушення. ЦК України окрім форм, способів і засобів захисту порушених прав, значну роль приділяє й строкам захисту цивільних прав.

Строки захисту цивільних прав – це строки, протягом яких суб'єкт цивільних правовідносин, право якого порушено, має право звертатися до компетентних державних органів з вимогою про примусове здійснення або захист свого суб'єктивного права. До таких строків належать гарантійні строки, претензійні строки, строки позовної давності.

У ч. 2 ст. 675 Цивільного кодексу України зазначається, що договором або законом може бути встановлений строк, протягом якого продавець гарантує якість товару (гарантійний строк). Гарантійні строки – строки, протягом яких виробник (продавець, виконавець або будь-яка третя особа) гарантує якість товару, а продавець повинен передати покупцеві товар, якість якого відповідає умовам договору купівлі-продажу. У разі відсутності в договорі купівлі-продажу умов щодо якості товару продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, придатний для мети, з якою товар такого роду звичайно використовується. У разі продажу товару за зразком та (або) за описом продавець повинен передати покупцеві товар, який відповідає зразку та (або) опису. Якщо законом встановлено вимоги щодо якості товару, продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, який відповідає цим вимогам. Відповідно до ст. 673 ЦК України продавець і покупець можуть домовитись про передання товару підвищеної якості порівняно з вимогами, встановленими законом [7].

Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів», гарантійний строк – строк, протягом якого виробник (продавець, виконавець або будь-яка третя особа) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції у зв'язку з введенням її в обіг [9].

За переконанням Д.О. Маріц, яке ми підтримуємо, ч. 5 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» доцільно було б доповнити підпунктом, а саме «гарантійний термін» [45]. Тому пропонуємо внести зміни до 1 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» доповнивши абзацом 5-1 його в такій редакції : «Гарантійний термін – це термін, який визначається відповідною календарною датою або вказівкою на подію, яка може бути встановлена законом або договором, дот настання якого виробник (продавець, виконавець, виробник або будь-яка третя особа) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції у зв'язку з введенням її в обіг.»

Так, за загальним правилом обчислення гарантійного строку починається з моменту передання товару покупцеві, якщо інше не встановлено договором купівлі-продажу. Гарантійний строк, встановлений договором купівлі-продажу, продовжується на час, протягом якого покупець не міг використовувати товар у зв'язку з обставинами, що залежать від продавця, до усунення їх продавцем. Гарантійний строк продовжується на час, протягом якого товар не міг використовуватися у зв'язку з виявленими в ньому недоліками, за умови повідомлення про це продавця. Стаття 688 Цивільного кодексу України визначає порядок повідомлення продавця про порушення умов договору купівлі-продажу [7].

До обов'язків покупця належить повідомити продавця про порушення умов договору купівлі-продажу щодо кількості, асортименту, якості, комплектності, тари або упаковки товару у строк, встановлений договором, або актами цивільного законодавства, а якщо такий строк не встановлений, – в розумний строк після того, як порушення могло бути виявлене відповідно до

характеру і призначення товару. До прав продавця, у разі невиконання покупцем своїх обов'язків, належить: частково або в повному обсязі відмовитись від задоволення відповідних вимог покупця, якщо продавець доведе, що невиконання покупцем обов'язку повідомити продавця про порушення умов договору купівлі-продажу спричинило неможливість задоволення його вимог або спричинить для продавця витрати, що перевищують його витрати у разі своєчасного повідомлення про порушення умов договору. Якщо продавець знав або міг знати про те, що переданий покупцеві товар не відповідає умовам договору купівлі-продажу, він не має п одержав від покупця повідомлення про порушення умов договору, та на наслідки невиконання покупцем цього обов'язку. Гарантійний строк на комплектуючий виріб дорівнює гарантійному строку на основний виріб і починає спливати одночасно з ним. У разі заміни товару (комплектуючого виробу) неналежної якості на товар (комплектуючий виріб), що відповідає умовам договору купівлі-продажу, гарантійний строк на нього починає спливати з моменту заміни [45]).

Стосовно товарів (робіт, послуг), на які гарантійні терміни не встановлено, споживач має право поставити продавцю (виробнику, виконавцю) відповідні вимоги, якщо недоліки були виявлені протягом 6 місяців, а стосовно нерухомого майна – не пізніше 3 років від дня передачі їх споживачеві. При виконанні гарантійних ремонтів гарантійний термін збільшується на час перебування товару в ремонті. Зазначений час обчислюється від дня, коли споживач звернувся з вимогою про усунення недоліків. При обміні товару його гарантійний термін обчислюється заново від дня обміну [46].

Слід відзначити, що застосування того чи іншого строку захисту цивільного права залежить від обраної сторони договірною зобов'язання форми захисту порушеного права. Зокрема, при юрисдикційній формі захисту застосовуються строки позовної давності, при неюрисдикційній – претензійні строки та строки оперативного захисту. При цьому, найбільш поширеним на практиці є судовий захист порушених прав, проте в деяких видах договорів

пріоритет надається їй позасудовому захисті. Зокрема, у договорі побутового підряду позасудовий захист вбачається у пред'явленні претензій безпосередньо порушнику права.

Строки пред'явлення претензій (претензійні строки) зазвичай встановлюються законодавством, у всіх інших випадках у договорі або звичаями ділового обороту. У договорі побутового підряду претензійні строки визначаються в ч. 3 ст. 872 Цивільного кодексу України, яка встановлює вимогу про безоплатне усунення недоліків роботи, виконаної за договором побутового підряду, які можуть становити небезпеку для життя або здоров'я замовника та інших осіб, протягом десяти років з моменту прийняття роботи, якщо у встановленому законом порядку не передбачені більш тривалі строки (строки служби) [7]. Така вимога може бути пред'явлена незалежно від того, коли виявлено ці недоліки, у тому числі й при виявленні їх після закінчення гарантійного строку.

Особливість такого претензійного строку вбачається в тому, що він виступає певною додатковою часовою гарантією реального захисту прав замовника, і тим самим забезпечує можливість безпосереднього звернення правомочної особи до порушника та добровільне відновлення порушником прав. Саме тому, претензійний строк в договорі побутового підряду не можна відносити ні до строків матеріальних, ні до процесуальних строків. Претензійний строк являється процедурним строком, який слугує для розгляду та вирішення цивільних справ. Адже суть претензійного порядку вирішення цивільно-правового спору полягає в тому, що особа, право якої порушене, звертається з вимогою (претензією) до зобов'язаної особи про добровільне задоволення вимог управомоченої особи: про визнання права, відновлення становища, яке існувало до порушення права, відшкодування заподіяних збитків, передачу речі, сплати неустойки тощо. Вчинення подібних дій (а в деяких випадках – утримання від їх вчинення) зобов'язаною особою приводить до відновлення порушеного права і задоволення інтересів управомоченої особи без звернення до компетентного юрисдикційного органу. Саме такий спосіб

вирішення спору в договірних побутових відносинах є результатом ділового, конструктивного підходу його учасників до існуючого конфлікту [52].

Слід зазначити, що відсутність у законі чи договорі конкретних строків для претензійного врегулювання спору не позбавляє особу, чиї права або інтереси порушені, звернутися з вимогою (претензією) до іншої особи - порушника про добровільне погашення боргу, повернення майна тощо.

Також виокремлюють присікальні (преклюзивні) строки – це строки (терміни) для реалізації суб'єктивних прав чи виконання обов'язків, у разі нездійснення яких у певний строк (термін) права та обов'язки припиняються. Припинення прав та обов'язків, обмежених присікальним (преклюзивним) строком, відбувається обов'язково із зазначенням строку (терміну) [46].

У науковій думці вживається поняття «присічний строк» як синонім поняттям «преклюзивний строк», «пріпікальний строк». При цьому він визначається як строк, який встановлюється законом або договором як межа існування та здійснення суб'єктивного права або обов'язку в часі, зі спливом якого припиняється суб'єктивне право чи суб'єктивний обов'язок. Суттєвою ознакою присічного строку є встановлення відповідної межі існування та здійснення суб'єктивного права (обов'язку) в часі, яка розрахована на тривалість вимоги, яка обслуговується. Присічні строки в багатьох випадках встановлюються за домовленістю сторін, а у випадках, коли вони встановлюються нормою права, остання, як правило, має диспозитивний характер. Присічними строками називають строки, які є не лише строками для здійснення права, але й строками існування самого права [47].

Присічні строки не мають на меті дострокове припинення суб'єктивних прав у разі їх невиконання чи неналежного виконання. Лише із закінченням присічного строку, який встановлений законом або договором, одна зі сторін втрачає право на пред'явлення вимог, які вона могла б пред'явити в межах встановленого строку. У сучасних законодавчих та нормативно-правових актах присічні строки встановлені в поодиноких нормах, тобто не мають широкого

застосування, наприклад, у ст. 1281 Цивільного кодексу України, абз. 1 ч. 3 ст. 680 Цивільного кодексу України [7].

Можливо навести наступний приклад. Якщо протягом шести місяців від дня опублікування цього оголошення власник або інша особа, яка має право вимагати повернення транспортного засобу, не будуть виявлені або вони не заявлять про свої права на транспортний засіб, Національна поліція має право продати його, а суму виторгу внести на спеціальний рахунок у банку. Якщо протягом трьох років колишній власник транспортного засобу не вимагатиме передання йому суми виторгу, ця сума переходить у власність територіальної громади, на території якої було знайдено транспортний засіб. (ч. 3 ст. 338 Цивільного кодексу України) [7].

Вищенаведена норма ілюструє не лише присічні строки, коли закінчення присічного строку припиняє існування самого права, а й правозмінюючі строки, коли із закінченням одного строку - виникає інший. В одному випадку особа позбавляється права власності на річ, а в іншому - суми виторгу від реалізації транспортного засобу [47]).

Отже, гарантійний строк – строк, протягом якого виробник (продавець, виконавець або будь-яка третя особа) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції у зв'язку з введенням її в обіг. Претензійний строк можна визначити як процедурний строк, який слугує для розгляду та вирішення цивільних справ. Суть претензійного порядку вирішення цивільно-правового спору полягає в тому, що особа, право якої порушене, звертається з вимогою (претензією) до зобов'язаної особи про добровільне задоволення вимог уповноваженої особи: про визнання права, відновлення становища, яке існувало до порушення права, відшкодування заподіяних збитків, передачу речі, сплати неустойки тощо. Присікальні (преклюзивні) строки – це строки (терміни) для реалізації суб'єктивних прав чи виконання обов'язків, у разі нездійснення яких у певний строк (термін) права та обов'язки припиняються. Припинення прав та обов'язків, обмежених

присікальним (преклюзивним) строком, відбувається обов'язково із зазначенням строку (терміну).

На основі проаналізованих положень чинного законодавства пропонуємо внести зміни до 1 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» доповнивши абзацом 5-1 його в такій редакції : «Гарантійний термін – це термін, який визначається відповідною календарною датою або вказівкою на подію, яка може бути встановлена законом або договором, дот настання якого виробник (продавець, виконавець, виробник або будь-яка третя особа) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції у зв'язку з введенням її в обіг.»

РОЗДІЛ 3

СТРОКИ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ: ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ

3.1. Поняття та види строків позовної давності

Слід вказати, що позовна давність слугує правовою гарантією стабільності цивільних правовідносин і встановлення меж охорони суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів їх учасників. Це уточняє момент появи права на дії щодо захисту цих прав. Якщо невиконання порушуються права учасника цивільних правовідносин, той має право задіяти всі засоби, способи та форми їх захисту: самостійні дії потерпілого, звернення з вимогою до порушника чи до суду за застосуванням примусу до порушника в тому разі, коли вони не відновлені в претензійному чи оперативному порядку. Це повинне бути зроблено в розумний, виправданий строк. Інститут позовної давності має цивільно-правову природу, оскільки як юридичний факт установлює правові наслідки, визначає строки для захисту порушеного цивільного матеріального права або інтересу за допомогою примусових заходів [24, с. 97].

Поняття позовної давності міститься в статті 256 Цивільного кодексу України, відповідно до якої позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу [7].

Також на суттєві особливості даного поняття вказують науковці. Так, за переконанням О.В. Шовкової, позовна давність розглядається як сукупність «темпоральних» і «діяльних» рис. Темпоральні риси знаходять свій прояв у тому, що досліджуване правове явище є певним періодом у часі, а «діяльні» ознаки передбачають, що позовна давність включає подання позову або вчинення (не вчинення) інших дій в межах строку, втрату права на захист (права на позов). Темпоральні риси вказують на зв'язок позовної давності із

строками та іншими часовими категоріями цивільного права, що носять по більшості об'єктивний характер, тоді як «діяльні» свідчать про вплив цього інституту на дії осіб, виникнення, зміну чи припинення їх суб'єктивних прав і обов'язків. Остання група рис свідчить про спрямованість позовної давності на захист прав та інтересів зацікавленої особи. Предметом позовної давності виступає матеріально-правова вимога особи про захист права або інтересу [71].

Аналізуючи властивості та ознаки позовної давності, слід, насамперед, наголосити на наступних рисах:

- 1) має юридичний склад;
- 2) позначає сплив строку;
- 3) має правоприпиняючий характер, оскільки припиняє право на позов в матеріальному розумінні (право на задоволення позову);
- 4) застосовується у випадках порушення цивільних прав та інтересів особи;
- 5) встановлюється щодо вимог, які мають майновий характер і деяких нематеріальних благ, передбачених законом;
- 6) застосовується лише за ініціативою відповідача [61].

На сучасному етапі слід наголосити на деяких суттєвих засадах розуміння предмету позовної давності, принаймні в двох напрямках:

- по-перше, предметом виступає вимога про захист не тільки цивільного права, а й інтересу;
- по-друге, законодавець відмовився від підходу щодо необхідності надання захисту лише порушеному праву.

Такий підхід видається цілком логічним, оскільки відповідно до ст. 15 Цивільного кодексу України захист надається у випадку порушення, оспорювання чи невизнання цивільного права. Інакше кажучи, в першому випадку мова йде про кількісне перетворення в бік розширення предмета позовної давності, тоді як в другому - в якісне. Наявність темпоральної ознаки позовної давності потребує її відмежування від часових категорій, зокрема від

інших видів давності. «Давність» в цивільному праві тісно пов'язана зі «строками», але ці поняття не є тотожними [71].

Позовну давність вбачається за можливе класифікувати за різними критеріями. Так, В.А. Романюк класифікує строк позовної давності за такими критеріями:

- 1) за тривалістю (загальні та спеціальні (довготривалі та скорочені));
- 2) за джерелом встановлення (законні та договірні).

Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки (ст. 257 ЦК України) [7]. В Цивільному кодексі України положенням про спеціальну позовну давність присвячено норми статті ст. 258 ЦК України. Так, позовна давність в один рік застосовується, зокрема, до вимог: про стягнення неустойки (штрафу, пені); про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації та ін. Крім того, нормами ч. 5 даної статті визначено про те, що позовна давність у чотири роки застосовується за вимогами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [7].

Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. У такому випадку договір про збільшення позовної давності укладається у письмовій формі і може бути оформлений як окремий договір, так і як пункт основного договору (наприклад, окремим розділом у договорі оренди земельної ділянки).

Водночас окремими законодавчими актами передбачено іншу тривалість позовної давності. Так, наприклад, ч. 5 ст. 7 Закону України «Про захист прав споживачів» визначає, що стосовно продукції, на яку гарантійні строки або строк придатності не встановлено, споживач має право пред'явити продавцю (виробнику, виконавцю) відповідні вимоги, якщо недоліки було виявлено протягом двох років, а стосовно об'єкта будівництва - не пізніше десяти років від дня передачі їх споживачеві [9].

У різних країнах тривалість позовної давності та порядок її обчислення законодавчо визначаються неоднаково. У Росії та Німеччині, як і в Україні,

загальна позовна давність встановлюється тривалістю в три роки, в Англії – шість, у Франції – тридцять, в Японії – п'ять років [70, с.9].

Важливо звернути увагу на досвід інших країн з вказаного питання. Так, за законодавством Франції за цивільними договорами встановлений загальний строк позовної давності у 30 років; за вимогою до підрядника – 10 років. Щодо недоговірної відповідальності французьке законодавство закріплює правило, у силу якого «право на відшкодування позадоговірної відповідальності погашається після закінчення 10 років з дня, коли було виявлено заподіяну шкоду або встановлено факт погіршення майнового чи іншого стану потерпілої особи [58, с. 134].

Англійським законом про строки давності 1980 р. встановлено загальний строк позовної давності у 6 років за вимогами, що виникають з договорів, які не оформлені як договори «під печаткою» (особливий вид договорів, який вважається укладеним з моменту передачі завіреного печаткою примірника договору іншій стороні за договором). Скорочені строки передбачені відповідно до вимог із прихованих дефектів товарів. Швейцарське право виходить з використання для звернення за захистом за позовами про недоліки виконаних робіт спеціального строку давності в один рік, загальний строк давності при цьому становить 10 років [58, с. 134].

В цілому, законодавець відносить позовну давність до категорії цивільно-правового строку, в межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу, тим самим поширюючи на позовну давність загальні правила обчислення та визначення строків. Позовна давність слугує правовою гарантією стабільності цивільних правовідносин і встановлення меж охорони суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів їх учасників. У сучасному праві простежується тенденція до скорочення загальних строків давності, про що свідчать у тому числі акти гармонізації договірної права Європейського Союзу, де строк позовної давності встановлено у межах 3 років.

Важливо також звернути увагу на питання про наслідки спливу позовної давності. Сплив строку позовної давності позбавляє сторону можливості вимагати примусового здійснення права через суд, але не позбавляє особу права звернутися за захистом до суду загалом. Сплив позовної давності не позбавляє особу права на застосування інших форм захисту цивільних прав та інтересів, зокрема на звернення до Президента України, органів державної влади та місцевого самоврядування, нотаріуса та ін. Водночас судові рішення, що набрало законної сили, є обов'язковим для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягає виконанню на всій території України. Саме тому у разі прийняття рішення цими органами та особами, що перечить змісту рішення суду, слід надати пріоритет останньому [59, с. 11].

Таким чином, строки позовної давності є строками захисту порушених справ судом. Сплив строку позовної давності є підставою, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові, що передбачено ст. 267 ЦК України. Так, згідно Постанови Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 по справі № 465/650/16-ц (14-356цс18), у справі на а. с. 70, т. 1 знаходиться заява Сихівського ВДВС Львівського МУЮ про застосування позовної давності, яка обґрунтована тим, що позивач ОСОБА_3 була ознайомлена з результатами прилюдних торгів ще 27.09.2012, про що свідчить наявне у матеріалах виконавчого провадження клопотання її представника ОСОБА_11 про ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження, яке міститься на а. с. 73, т. 1. Тобто про порушення своїх прав позивач ОСОБА_3 дізналася 27.09.2012, а до суду з цим позовом звернулася в лютому 2016 року.

Суд зробив висновок, що відсутні підстави для застосування наслідків спливу позовної давності з посиланням на те, що відповідач не довів, що позивачам було відомо про проведення оспорюваних торгів, але такі висновки є

помилковими та спростовуються як нормами процесуального права, так і матеріалами справи [10].

Таким чином, суд застосував відповідне положення ЦК України за заявою іншої сторони як підставу відмови в задоволенні позовних вимог позивача, вказавши що позивач знав (повинен був знати) про порушення свого суб'єктивного права та ним було пропущено строки позовної давності.

Отже, позовна давність встановлює строки захисту цивільних прав. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки, спеціальні строки застосовуються щодо вимог, які передбачені ЦК України та іншими законами. Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови в позові. Визначення початку відліку позовної давності міститься в ст. 261 Цивільного кодексу України, відповідно до ч. 1 якої перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

При цьому, з моменту коли особа (позивач) дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права починається відлік строку позовної давності, що підтверджується чудовою практикою. Так при розгляді справи Великою Палатою Верховного Суду від 06.02.2019 по справі № 145/797/15-ц (14-608цс18) було досліджено питання початку перебігу строку позовної давності. Верховним Судом при розгляді цієї справи було встановлено, що спадщина відкрилася до 01.01.2004 р. У разі відкриття спадщини до зазначеної дати застосовується чинне на той час законодавство, зокрема, відповідні правила ЦК УРСР, у тому числі щодо прийняття спадщини, кола спадкоємців за законом. У разі коли спадщина відкрилася до набрання чинності ЦК України і строк на її прийняття не закінчився до 01.01.2004, спадкові відносини регулюються ЦК УРСР. Згідно зі статтею ЦК УРСР загальний строк для захисту права за позовом особи, право якої порушено (позовна давність), встановлюється в три роки. Статтею 80 ЦК УРСР передбачено, що закінчення строку позовної давності до пред'явлення позову є підставою для відмови в позові.

Разом із тим, обґрунтовуючи позов, ОСОБА_4 послався на незаконність відчуження ОСОБА_5 на користь ОСОБА_3 у 2010 році будинку та на незаконність оформлення права власності на цей будинок у 2003 році на ОСОБА_5 з огляду на те, що частина спірного будинку належить йому в порядку спадкування за законом, і про такі порушення йому стало відомо у 2015 році з листа відповідачки, у якому вона попереджала позивача про виселення та зняття з реєстрації за місцем проживання. З огляду на це до спірних правовідносин підлягають застосуванню положення ЦК України про загальну позовну давність, тривалість якої визначається статтею 257 ЦК України у три роки. Оскільки позивач обґрунтовував позов тим, що про порушення свого права йому стало відомо у 2015 році із заяви про виселення, доказів іншого початку перебігу позовної давності відповідач не надав і суд не встановив, то висновок суду про те, що ОСОБА_4 не пропустив позовної давності, є обґрунтованим [12].

Таким чином Велика Палата Верховного Суду погодилася, що перебіг строку позовної давності розпочався з моменту коли позивачеві стало відомо про із заяви про виселення, а інша сторона не довела іншого, то існують підстави для захисту порушеного права судом.

Підсумовуючи, позовну давність слід відносити до категорії цивільно-правового строку, в межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу, тим самим поширюючи на позовну давність загальні правила обчислення та визначення строків. При цьому, позовна давність як цивільно-правова категорія наділена такими ознаками: має юридичний склад; позначає сплив строку; має правоприпиняючий характер, оскільки припиняє право на позов в матеріальному розумінні (право на задоволення позову); застосовується у випадках порушення цивільних прав та інтересів особи; встановлюється щодо вимог, які мають майновий характер і деяких нематеріальних благ, передбачених законом; застосовується лише за ініціативою відповідача. Щодо наслідків спливу позовної давності, то на нашу

думку, зі спливом позовної давності незахищене суб'єктивне право на захист в судовому порядку повинно вважатися втраченим.

3.2. Початок перебігу строків позовної давності

Слід вказати, що для виконання обов'язків та реалізації прав у зобов'язальних цивільно-правових відносинах, так і для захисту порушених прав суттєве значення має фактор часу. У судовому захисті він проявляється в можливості отримати примусову реалізацію свого охоронного права, якщо позовне домагання буде пред'явлено впродовж присічного строку – позовної давності [31]).

Перебіг позовної давності починається з виникненням у особи права на позов, відповідно для встановлення моменту його початку важливо визначити, коли у особи виникає таке право. За правилом ч. 1 ст. 261 ЦК України, перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила [7].

Аналіз термінів «довідався» та «міг довідатися», що містяться в ст. 261 ЦК України [7], надає пріоритет останньому. Презумується, що особа може і має знати про стан своїх майнових прав. Тому доведення факту, що позивач не знав про порушення його цивільного права, через що не звернувся за його захистом до суду, не є достатньо. Позивач має довести також той факт, що він не міг про це дізнатися. За загальним правилом, обов'язок доведення в суді часу, з якого кредитором стало відомо про порушення, покладається на нього. Відповідач же мусить довести, що інформацію про порушення можна було отримати раніше. Це впливає з правила про обов'язковість доведення стороною спору тих обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. При цьому важливо, що кредитор має довести саме об'єктивну неможливість довідатися про порушення, яка не залежить від його зусиль і волі. Але суд оцінює такі аргументи лише тоді, коли вони реально

впливають на можливість застосування позовної давності до заявлених вимог, бо в іншому разі вони не є предметом дослідження.

Так, досить часто лише судовий аналіз дозволяє правильно встановити момент, від якого має обраховуватися давнісний строк за вимогами з конкретного правового відношення. Вирішуючи питання про можливість застосування позовної давності, юрисдикційний орган мусить установити початковий термін давнісного перебігу, а для цього необхідно чітко визначити, коли особа не лише усвідомила факт правопорушення, але й момент, коли вона дізналася про порушника, адже досить часто відсутність у потерпілого відомостей про порушника фізично унеможливує пред'явлення позову, зважаючи на неспроможність указування особи відповідача [31].

Як слушно наголошує В.А. Романюк, при аналізі правил обчислення перебігу строку позовної давності необхідно виділяти об'єктивний і суб'єктивний критерії початку перебігу цього строку. За об'єктивним критерієм перебіг строку позовної давності починається з моменту порушення права та інтересу особи. Суб'єктивний критерій позначає момент, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права або особу порушника. Потребує закріплення у ч. 1 ст. 261 Цивільного кодексу України презумпція обізнаності особи про порушення. При цьому, вказується на значення реальної можливості такої обізнаності, а не фактичної [59, с. 10].

Враховуючи вищевикладене, вважаємо слушним законодавчо визначити, що перебіг строку позовної давності починається з наступного дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила

Наголосимо, що закон в окремих випадках запроваджує правовий механізм визначення початкового терміну давності, коли він та момент правопорушення не збігаються в часі. Це стосується вимог про визнання правочину недійсним, якщо він учинений під впливом насильства, адже давність починає збігати від моменту припинення насильства, за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину від дня, коли почалося його

виконання тощо. Справді, під час учинення правочину в результаті насильства особа дізнається про порушення свого права в момент початку неправомірної дії, тому відстрочення виникнення у неї права на позов до моменту припинення насильства є спеціальним правилом щодо початку позовної давності, в результаті застосування якого право на позов виникає пізніше правопорушення, але здебільшого спрацьовувати загальне правило. Отже, на визначення початкового моменту позовної давності наразі впливають одночасно як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники. Об'єктивні мають значення тому, що він пов'язаний із подією правопорушення, а суб'єктивні набувають ваги у зв'язку з тим, що лише усвідомлення особою факту порушення її права тягне виникнення у неї права на позов. Під час установлення початкового моменту перебігу давнісного строку акцент робиться на суб'єктивному критерії: враховується те, коли правовласник дізнався або мав дізнатися про порушення [31].

Зі змісту судової практики, а саме у Постанові Великої палати Верховного Суду від 21.08.2019 по справі № 911/3681/17 (12-97Гс19), зазначено, що для визначення моменту виникнення права на позов важливими є як об'єктивні (сам факт порушення права), так і суб'єктивні (особа дізналася або повинна була дізнатися про це порушення) чинники. Аналіз стану поінформованості особи, вираженого дієсловами «довідалася» та «могла довідатися» у статті 261 ЦК України, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов'язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права і саме з цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо [11].

Перебіг позовної давності за вимогами про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства, починається від дня припинення насильства. Перебіг позовної давності за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається від дня, коли почалося його виконання. У разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи позовна

давність починається від дня досягнення нею повноліття. За зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається зі спливом строку виконання. За зобов'язаннями строк виконання яких не визначений або визначений моментом вимоги, перебіг позовної давності починається від дня, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання. Якщо боржникові надається пільговий строк для виконання такої вимоги, перебіг позовної давності починається зі спливом цього строку [66].

З огляду на те, що до вимоги про стягнення неустойки (пені/штрафу) за загальним правилом (якщо інше не встановлено письмовою домовленістю між сторонами) застосується річний строк позовної давності, слід правильно розрахувати пеню за кожен день прострочення з урахуванням річного строку позовної давності. У постанові Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19.11.2014 у справі № 6-160цс14 суд зазначив, що перебіг позовної давності за вимогами кредитора, які випливають із порушення боржником умов договору (графіка погашення кредиту) про погашення боргу частинами (щомісячними платежами), починається щодо кожної окремої частини від дня, коли відбулося це порушення. Позовна давність у таких випадках обчислюється окремо за кожним простроченим платежем [14]).

Крім того, чинне законодавство визначає певні особливості визначення позовної давності щодо неповнолітніх. Так, за загальним правилом позовна давність для неповнолітніх осіб має значення лише з моменту досягнення ними повноліття. Водночас статтях 34-35 ЦК України вказано, що особа яка не досягла віку повноліття може набути чи їй може бути надано повної цивільної дієздатності. Така зміна обсягу цивільної дієздатності впливає також на обсяг її процесуальної дієздатності, що потребує внесення відповідних змін до ст. 261 ЦК України [61, с. 10].

Отже, законодавець пов'язує виникнення права на позов та відповідний початок позовної давності із суб'єктивним фактором – моментом, коли правовласник (кредитор у зобов'язальних правовідносинах) довідався чи мусив

довідатися про порушення свого цивільного права або про порушника. Досить важливим завданням правозастосовного органу є встановлення дійсного початкового моменту давнісного перебігу, позаяк від цього часто залежить судове рішення.

Важливим є питання щодо поважності причин пропуску строку позовної давності. Якщо обставини пропуску позовної давності мають поважний характер суд може поновити строки позовної давності.

За нашим переконанням, частину першу статті 261 ЦК України слід викласти у такій редакції: «Перебіг строку позовної давності починається з наступного дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила».

3.3. Зупинення, переривання та поновлення строків позовної давності

На динаміку позовної давності за цивільним законодавством України впливають дві обставини – зупинення і переривання. Норми права, регламентуючі інститут позовної давності, враховують ті юридичні факти, коли несвоєчасне подання позову до суду не є причиною необачності або недбалості уповноваженої особи, а викликане об'єктивними, незалежними від волі людини причинами. Наявність таких юридичних фактів допускає в законі зупинення перебігу строків позовної давності. Під зупиненням перебігу строку позовної давності розуміють припинення перебігу строку позовної давності на період існування обставин, що унеможливають для особи реалізувати своє право на захист до суду. Зупинення засвідчує тимчасову неможливість через певні обставини рухатися далі [54, с. 645].

У разі застосування конструкції зупинення строку позовної давності, останній припиняє свій перебіг із настанням передбачених законом обставин на весь час їх існування та з моменту їх зникнення відновлює свій перебіг, який продовжується без зарахування часу існування цих обставин.

Слід наголосити, що правила обчислення строків позовної давності щодо застосування конструкцій зупинення та їх переривання строків має певні особливості:

- по-перше, зупиненню підлягає лише той строк позовної давності, який почав свій перебіг. Таким чином, обставини, які зумовлюють зупинення, повинні виникнути в межах строку позовної давності, у жодному разі до його початку або після закінчення;

- по-друге, після припинення обставин, що були підставою для призупинення, перебіг строку позовної давності продовжується, тобто не можна почати обчислення строку заново, що відрізняє цю правову конструкцію від переривання давнісного строку;

- по-третє, об'єктивно, тривалість часу зупинення не визначена, таким чином, вона може тривати як завгодно довго, поки не відпадуть обставини, які її зумовили;

- по-четверте, зупинення строку позовної давності можливе лише за підстав конкретно регламентованих цивільним законодавством [62, с. 160].

Перелік обставин, які є підставами зупинення перебігу строків позовної давності, встановлені ст. 263 ЦК України, яка передбачає вичерпний їх перелік із чотирьох підстав:

1) якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила);

2) у разі відстрочення виконання зобов'язання (мораторій) на підставах, встановлених законом;

3) у разі зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини;

4) якщо позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан [7].

Згідно з нормами ст. 264 ЦК України, перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого

боргу або іншого обов'язку, а також давність переривається в разі пред'явлення особою позову до одного з кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається знову. Час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується.

Отже, можна підкреслити, що ст. 264 ЦК України у даній статті передбачено підстави для перерви строку позовної давності. На відміну від зупинення, переривання позовної давності пов'язане з наявністю не об'єктивних та незалежних від волі носія права обставин, а з волею боржника чи кредитора за наявності передбачених у законі підстав. У таких випадках давнісний термін припиняє свою течію, а після відпадання зазначених підстав починає текти знову. Цим переривання строку істотно відрізняється від його зупинення. Закон встановлює специфічні підстави для перерви, до числа яких закон відносить пред'явлення позову, а також визнання боргу.

Слід відзначити про можливість переривання строку позовної давності через визнання боргу як боржником, так і його поручителем. При цьому, такі дії поручителя повинні бути вчинені в межах строку дії поруки за зобов'язанням боржника та за умови письмового його повідомлення про пред'явлення такої вимоги до поручителя [59, с. 11].

Згідно Постанови Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 24.05.2017 № 6-1763цс16, 544/525/15-ц. Перебіг позовної давності шляхом пред'явлення позову може перериватися в разі звернення позивача до суду, в тому числі й направлення позовної заяви поштою, здійсненого з додержанням вимог процесуального законодавства. Якщо суд у прийнятті позовної заяви відмовив або її повернув, то перебіг позовної давності не переривається. Не перериває перебігу такого строку й подання позову з недодержанням правил підсудності, а також з іншим предметом спору та з іншими матеріально-правовими підставами [15].

Як вказують у наукових джерелах, позовна давність закінчується, коли спливає календарний строк, встановлений законом для пред'явлення судового

позовного домагання. Охоронно-правова вимога, заявлена поза межами даного періоду, також може бути реалізована, у тому числі й шляхом застосування юрисдикційним органом державного примусу (скажімо, у разі поважності пропуску давнісного строку, або коли відповідач не заявляє про застосування давності). Але у вказаних ситуаціях судовий захист відбудеться вже після того, як позовна давність закінчилася. Таким чином, в усіх без винятку випадках закінченню давності сприяє пасивна поведінка носія охоронного права упродовж визначеного строку – неперед'явлення позову. Натомість активні дії управленої особи, матеріальне право якої порушене, вчинені протягом давнісного строку, як правило, призводять до припинення позовної давності. Припиненням її перебігу обов'язково є таке явище, коли час існування матеріального права на позов припиняється достроково шляхом його реалізації. Навіть коли позов пред'явлено в останній день строку, йдеться також про дострокове припинення давнісного перебігу (до закінчення номінально встановленого строку). Така ознака, як дострокове припинення матеріального права у зв'язку з його вичерпаністю і неможливістю повторної реалізації притаманна будь-якому присічному строку, а те, що позовна давність за своєю сутністю та змістом є охоронно-правовим строком присічного характеру, не викликає сумнівів [29, с. 122].

Слід зазначити, що у разі пред'явлення управленою особою позову настають наступні наслідки для давнісного перебігу, що потребує відповідного відображення у цивільному законодавстві:

- а) перебіг позовної давності припиняється при пред'явленні у встановленому порядку позову в повному обсязі до всіх боржників;
- б) перебіг позовної давності переривається при пред'явленні у встановленому порядку позову за обставин, передбачених в ч.2 ст. 264 Цивільного кодексу України [7];
- в) позовна давність не зупиняється і не переривається з пред'явленням позову неналежним чином, у зв'язку з чим позовна заява повертається позивачу, якщо обставини, що обумовили повернення, можуть бути усунуті;

г) обчислення позовної давності не змінюється у разі пред'явлення позову, який надалі залишений без розгляду;

д) якщо повернення позовної заяви (пункт в)) та залишення позову без розгляду (пункт г)) відбулися за обставин, що не залежали від позивача, позовна давність подовжується на час від дня пред'явлення позову до дня набрання законної сили відповідною ухвалою суду;

е) питання щодо обчислення позовної давності у зв'язку з поверненням позову, якщо обставини, що обумовили повернення, не можуть бути усунуті, та у зв'язку з пред'явленням позову, провадження у справі за яким в подальшому закрито, цивільним законодавством не вирішене із-за відсутності суттєвого значення цього питання. Право на подальше звернення до суду припиняється. Відповідно, слід вважати і перебіг позовної давності таким, що припинився [29, с. 124].

Відповідно до ч. 5 ст. 267 Цивільного кодексу України, якщо суд визнає поважними причини пропуску позовної давності, порушене право підлягає захисту [7].

Протягом перебігу позовної давності може виникати багато обставин різного характеру, які впливали на здатність позивача захистити своє право в судовому порядку. Але далеко не всі з них повинні кваліфікуватися як такі, що потягли пропуск давнісного строку. Як вказується у цивілістичній літературі, у разі відновлення пропущеної позовної давності суттєвим юридичним фактом для застосування судом положень відповідної норми є поважність причин її пропуску, а оскільки переліку таких обставин закон не містить і за зрозумілими причинами не може містити, йдеться про використання судом своїх дискреційних повноважень шляхом приведення в дію правової норми так званих бланкетних юридичних фактів. Проте, на відміну від загальнозживаної бланкетності, в такому випадку прийняті до уваги судом обставини є такими лише з огляду на відповідну суб'єктивну їх оцінку правозастосовним органом [30, с. 13].

Таким чином, стаття 267 ЦК України відсилає не до конкретних положень іншого акту, а до абстрактного кола факторів, що можуть вплинути на можливість особи своєчасно реалізувати своє право на судовий захист. Ці фактори підлягають оцінці з різних боків, в тому числі і щодо впливу їх тривалості на пропуск давнісного строку. Фактори, що впливають на відновлення позовної давності, як і при її зупиненні, повинні мати об'єктивний характер, що унеможливило б пред'явлення позову. Але, на відміну від тих, що тягнуть зупинення давнісного строку, вказані обставини не входять до переліку, передбаченого законом. Тому їх поважність має оцінювати правозастосовний орган, і лише після цього вони набувають практичного значення.

Вони можуть не мати надзвичайного характеру, не входять до вичерпного законодавчо встановленого переліку, але все ж перешкоджають пред'явленню позову. При цьому визнання їх судом поважними залежить від конкретних ситуативних факторів. Зокрема, поважною обставиною може бути прийняття судового рішення, яким цивільне право, що порушене, визнане належним певній особі. Наприклад, між сторонами розглядався спір про право власності на окреме нерухоме майно. Пред'явити вимоги до третіх осіб про захист права власності чи про виконання зобов'язань, що виникли з реалізації повноважень власника, можна лише тоді, коли саме право власності буде встановленим. За час розгляду судового спору про право власності перебіг позовної давності за вимогами до третіх осіб, що витікають з права власності, може скінчитися. Отже, прийняття відповідного судового рішення є підставою для відновлення позовної давності у разі подачі позову власником майна до осіб, що порушують це право чи неналежно виконують зобов'язання щодо даного майна [30, с. 14].

Як бачимо, законодавство України надає судовим органам можливість відновлення позовної давності, якщо причини її пропуску будуть визнані поважними.

Слід зазначити, що відповідно до Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Устименко проти України» від 29.01.2016 (Заява №

32053/13), було наголошено на наступному. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, яка передбачає дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення. Відхід від цього принципу можливий лише коли він зумовлений особливими і непереборними обставинами (див. рішення у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabukh v. Russia*), заява № 52854/99, пп. 51 і 52, ECHR 2003-X) (п. 46 рішення). Суд постановив, що якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі спливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності. Хоча саме національним судам, перш за все, належить виносити рішення про поновлення строку оскарження, їх свобода розсуду не є необмеженою. Суди повинні обґрунтовувати відповідне рішення. У кожному випадку національні суди повинні встановити, чи виправдовують причини поновлення строку оскарження втручання у принцип *res judicata*, особливо коли національне законодавство не обмежує дискреційні повноваження судів стосовно часу або підстав для поновлення строків (див. рішення у справі «Пономарьов проти України» (*Ponomarev v. Ukraine*), заява № 3236/03, п. 41, від 03.04.2008) (п. 47 рішення). Зі змісту пункту 52 рішення випливає, що якщо національний суд просто обмежився вказівкою на наявність у відповідача «поважних причин» для поновлення пропущеного строку оскарження, то, відтак, він (суд) не вказав чітких причин такого рішення [16].

Отже, питання щодо поважності цих причин, тобто наявності обставин, які з об'єктивних, незалежних від позивача підстав унеможлилювали або істотно утруднювали своєчасне подання позову, вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням наявних фактичних даних про такі обставини. Щодо фізичної особи (громадянина) останніми можуть бути документально підтверджені тяжке захворювання, тривале перебування поза місцем свого постійного проживання (наприклад, за кордоном) тощо. Стосовно

підприємства (установи, організації) зазначені обставини не можуть братися судом до уваги, оскільки за відсутності (зокрема, з поважних причин) особи, яка представляє його в судовому процесі, відповідне підприємство (установа, організація) не позбавлене права і можливості забезпечити залучення до участі в такому процесі іншої особи; відсутність зазначеної можливості підлягає доведенню на загальних підставах [50, с. 75].

Також на динаміку позовної давності за цивільним законодавством України впливають дві обставини – зупинення і переривання. Норми права, регламентуючі інститут позовної давності, враховують ті юридичні факти, коли несвоєчасне подання позову до суду не є причиною необачності або недбалості уповноваженої особи, а викликане об'єктивними, незалежними від волі людини причинами. Наявність таких юридичних фактів допускає в законі зупинення перебігу строків позовної давності. У свою чергу, переривання позовної давності пов'язане з наявністю необ'єктивних та незалежних від волі носія права обставин, а з волею боржника чи кредитора за наявності передбачених у законі підстав.

У таких випадках строк позовної давності зупиняє свій перебіг, а після відпадання зазначених підстав починає перебіг знову. Цим переривання строку істотно відрізняється від його зупинення. Закон встановлює специфічні підстави для переривання строку позовної давності, до числа яких закон відносить пред'явлення позову, а також визнання боргу.

Важливим є питання щодо поважності причин пропуску строку позовної давності, тобто наявності обставин, які з об'єктивних, незалежних від позивача підстав унеможлилювали або істотно утруднювали своєчасне подання позову, що вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням наявних фактичних даних про такі обставини. Якщо обставини пропуску позовної давності мають поважний характер суд може поновити строки позовної давності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведених досліджень, відповідно до мети і завдань роботи, вважаємо за потрібне сформулювати нижчевикладені висновки і пропозиції:

1. Строк – це визначений період часу, зі спливом якого пов'язана певна дія чи подія, внаслідок якої виникають, змінюються чи припиняються цивільні правовідносини. У цивільному праві строком є певний проміжок часу, який має імперативне або диспозитивне встановлення, тісний зв'язок з юридичними фактами (діями та подіями) та встановлюється для упорядкування цивільного обігу, договірних зобов'язань та захисту порушених прав.

Як результат вольових і усвідомлених юридичних дій суб'єктів цивільного права строки мають відбиток суб'єктивного, але, будучи встановленими, вони існують уже об'єктивно. У сфері цивільно-правових відносин юридичне значення має не закінчення часу взагалі, а закінчення певного строку, а точніше – настання певного моменту в часі. Перебіг і обчислення строків у цивільному праві відбуваються за правилами, встановленими за волею законодавця. Серед обставин, які впливають на перебіг строків, законодавець передбачає і вольові дії учасників правовідносин або державних органів.

Строк як інститут цивільного права має такі ознаки: є певним проміжком часу, а тому має свій початок та кінець, є не будь-яким часовим проміжком, а лише тим, який має вплив на цивільно-правові відносини та зумовлює конкретні наслідки.

2. Виступаючи часовою формою, в якій відбуваються події і вчиняються дії (бездіяльність), строки породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями і подіями. З урахування цього строк можна визначити як період або момент часу, з настанням або закінченням якого пов'язані певна подія або дія (бездіяльність), що мають юридичне значення для виникнення цивільних прав та обов'язків. Строк в чинному законодавстві визначаються як період часу, що

обчислюються роками, місяцями, тижнями, днями і годинами. При цьому початковий або кінцевий моменти періоду можуть бути приурочені до певної календарної дати або події, які неминуче мають настати. Тому першим критерієм, за яким можна розрізнити строки є форма їх обрахунку - години, дні (робочі, календарні, банківські), тижні, місяці, роки. Перебіг строку починається або з наступного дня після календарної дати, або з наступного дня після настання події. Як початок, так і закінчення строків, обчислюваних роками, місяцями, днями тощо, прив'язується до конкретної календарної дати.

До системи стоків в цивільному прав відносяться оціночні строки, зокрема, відноситься «розумний» строк, що застосовується як у процесуальних, так і в зобов'язальних та матеріально-правових цивільних правовідносинах. Розумні строки – це строки, які є об'єктивно необхідними у процесуальному значенні - для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, у матеріально-правовому значенні - для реалізації прав та виконання обов'язків в цивільних правовідносинах. Конкретні часові межі поняття «розумний строк» повинні тлумачитися залежно від ситуації, яка стала предметом спору, або залежно від обставин відповідних зобов'язань, правовідносин між сторонами.

3. Класифікація строків може здійснюватись за різними критеріями, такими як форма обрахунку, підстави встановлення, цілі, для яких встановлені строки, ступінь самостійності, розподіл обсяг прав і обов'язків за окремими періодами часу, за точністю визначення, за способами встановлення, за правовими наслідками, за можливостями учасників. Важливою є класифікація за критерієм цільового призначення, тобто, поділ на строки здійснення цивільних прав, строки виконання цивільних обов'язків та строки захисту цивільних прав. До строків здійснення цивільних прав можна відносити строки існування цивільних прав, присікальні (преклюзивні) строки та гарантійні строки. Строки здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків встановлюються в межах регулятивних відносин. До строків захисту можна

віднести претензійні строки, строки позовної давності, строки оперативного захисту та процесуальні строки.

4. Важливе місце у системі строків посідають строки захисту цивільних прав – це строки, протягом яких суб'єкт цивільних правовідносин, право якого порушено, має право звертатися до компетентних державних органів з вимогою про примусове здійснення або захист свого суб'єктивного права. До таких строків належать гарантійні строки, претензійні строки, строки позовної давності.

Гарантійний строк – строк, протягом якого виробник (продавець, виконавець або будь-яка третя особа) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції у зв'язку з введенням її в обіг. Претензійний строк можна визначити як процедурний строк, який слугує для розгляду та вирішення цивільних справ. Суть претензійного порядку вирішення цивільно-правового спору полягає в тому, що особа, право якої порушене, звертається з вимогою (претензією) до зобов'язаної особи про добровільне задоволення вимог уповноваженої особи: про визнання права, відновлення становища, яке існувало до порушення права, відшкодування заподіяних збитків, передачу речі, сплати неустойки тощо. Присікальні (преклюзивні) строки – це строки (терміни) для реалізації суб'єктивних прав чи виконання обов'язків, у разі нездійснення яких у певний строк (термін) права та обов'язки припиняються. Припинення прав та обов'язків, обмежених присікальним (преклюзивним) строком, відбувається обов'язково із зазначенням строку (терміну).

5. Позовна давність – це категорія цивільно-правового строку, в межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу, тим самим поширюючи на позовну давність загальні правила обчислення та визначення строків. Позовна давність слугує правовою гарантією стабільності цивільних правовідносин і встановлення меж охорони суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів їх учасників. Позовна давність виступає як правова гарантія стабільності цивільних правовідносин і

встановлення меж охорони суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів їх учасників. Предметом позовної давності виступає матеріально-правова вимога особи про захист права або інтересу.

У сучасному праві простежується тенденція до скорочення загальних строків давності, про що свідчать у тому числі акти гармонізації договірного права Європейського Союзу, де строк позовної давності встановлено у межах 3 років. Позовна давність виступає як правова гарантія стабільності цивільних правовідносин і встановлення меж охорони суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів їх учасників. Предметом позовної давності виступає матеріально-правова вимога особи про захист права або інтересу.

6. Перебіг давності починається з виникненням у особи права на позов, тобто для встановлення моменту його початку важливо визначити, коли у особи виникає таке право. При цьому, на визначення початкового моменту позовної давності наразі впливають одночасно як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники. Законодавець пов'язує виникнення права на позов та відповідний початок позовної давності із суб'єктивним фактором – моментом, коли правовласник довідався чи мусив довідатися про порушення свого цивільного права або про порушника. Сплив строку позовної давності позбавляє сторону можливості вимагати примусового здійснення права через суд, але не позбавляє особу права звернутися за захистом до суду загалом.

7. На динаміку позовної давності за цивільним законодавством України впливають дві обставини – зупинення і переривання. Норми права, регламентуючі інститут позовної давності, враховують ті юридичні факти, коли несвоєчасне подання позову до суду не є причиною необачності або недбалості уповноваженої особи, а викликане об'єктивними, незалежними від волі людини причинами. Наявність таких юридичних фактів допускає в законі зупинення перебігу строків позовної давності. У свою чергу, переривання позовної давності пов'язане з наявністю необ'єктивних та незалежних від волі носія права обставин, а з волею боржника чи кредитора за наявності передбачених у законі підстав.

У таких випадках строк позовної давності зупиняє свій перебіг, а після відпадання зазначених підстав починає перебіг знову. Цим переривання строку істотно відрізняється від його зупинення. Закон встановлює специфічні підстави для переривання строку позовної давності, до числа яких закон відносить пред'явлення позову, а також визнання боргу.

Поряд з цим суд за наявності поважних підстав може поновити строки позовної давності. Важливим є питання щодо поважності причин пропуску строку позовної давності, тобто наявності обставин, які з об'єктивних, незалежних від позивача підстав унеможливили або істотно утруднювали своєчасне подання позову, що вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням наявних фактичних даних про такі обставини.

З метою удосконалення чинного законодавства України пропонується внести наступні **зміни та доповнення** до деяких законодавчих актів України, а саме:

- поняття «строк» доречно сформулювати таким чином, виклавши ч. 1 ст. 251 ЦК України: «строком є певний період у часі, з настанням, перебігом чи спливом якого, пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення»;

- ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» доповнивши абзацом 5-1 його в такій редакції : «Гарантійний термін – це термін, який визначається відповідною календарною датою або вказівкою на подію, яка може бути встановлена законом або договором, дот настання якого виробник (продавець, виконавець, виробник або будь-яка третя особа) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції у зв'язку з введенням її в обіг.»;

- викласти ч. 1 ст. 261 ЦК України у такій редакції: «Перебіг строку позовної давності починається з наступного дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01.10.2021).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 01.10.2021).
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 01.10.2021).
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 №2747-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 01.10.2021).
5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 01.10.2021).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 01.10.2021).
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 01.10.2021).
8. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 №1618-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 01.10.2021).
9. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1023-12> (дата звернення: 02.10.2021).

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 по справі № 465/650/16-ц (14-356цс18): URL: <http://reustr.court.gov.ua/Review/78215453> (дата звернення: 01.10.20201).
11. Постанова Великої палати Верховного Суду від 21.08.2019 по справі № 911/3681/17 (12-97гс19). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/84153021> (дата звернення: 01.10.2021).
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.02.2019 по справі № 145/797/15-ц (14-608цс18). <http://reustr.court.gov.ua/Review/79834958> (дата звернення: 01.10.2021).
13. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27.08.2020 № 344/303/16-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/91283083> (дата звернення 01.10.2021).
14. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19.11.2014 у справі № 6-160цс14. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/VS140684.html (дата звернення: 02.10.20201).
15. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 24.05.2017 № 6-1763цс16. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSP01274> (дата звернення: 02.10.20201).
16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Устименко проти України» від 29.01.2016 (Заява № 32053/13). URL: https://protocol.ua/ru/espl_ponovlennya_sudom_stroku_pozovnoi_davnosti_bez_obg_runtovanoi_pidstavi_e_protipravnim_porushue_printsip_pravovoi_viznachenosti_ta_pravo_na_spravedliviy_sud/ (дата звернення: 02.10.2021).
17. Рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 13.03.2018 № 800/132/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/72863842> (дата звернення 02.10.2021).
18. Рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 22.10.2020 № 640/15727/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/92414979> (дата звернення 02.10.2021).

19. Ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 10.12.2019 № 638/9564/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241348> (дата звернення 02.10.2021).

20. Рішення Фрунзівського районного суду Одеської області у справі № 523/12685/19 від 07.04.2020. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/88780009/> (дата звернення: 02.10.2021).

21. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ : Лист Верховного Суду України від 25.01.2006. № 1-5/45. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06 (дата звернення: 01.10.2021).

22. Андрійчук О. В Процесуальні строки у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.

23. Братель О.Г., Пилипенко С.А. Цивільне право України: [Посібник для підготовки до іспитів]. Київ: ФОП Ліпкан, 2010. 256 с.

24. Бреус Б.В. Генеза інституту позовної давності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 95-97.

25. Буга В.В. Загальні положення про обчислення, поновлення, продовження та зупинення процесуальних строків в цивільному процесуальному праві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 1. Т. 1. С. 80–84.

26. Вахонєва Т. Поняття та юридична природа строків (термінів) за новим цивільним законодавством України. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1253/%C2> (дата звернення: 30.09.2021).

27. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.

28. Герасимчук Л. Застосування позовної давності до сімейних правовідносин. Підприємництво, господарство і право. 2021. №6. С. 11-15. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/2.pdf> (дата звернення: 01.10.2021).

29. Гуйван П. Д. Закінчення перебігу та припинення позовної давності: принципова відмінність. *Часопис Київського університету права*. 2019. №1. С. 121-125.
30. Гуйван П.Д. Відновлення позовної давності в процесі суддівського правозастосування. *Судова та слідча практика в Україні*. 2019. №9. С. 12-17.
31. Гуйван П.Д. Деякі питання належного обчислення початкового терміну позовної давності. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/6/tom_1/23.pdf (дата звернення: 01.10.2021).
32. Гуйван П.Д. Часова визначеність матеріальних цивільних правовідносин: окремі проблемні питання. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2021. №1 (49). С. 91-96.
33. Дяченко С.В., Ковтунович Т.О. Неприпустимість зловживання цивільними процесуальними правами як новела цивільного процесу. *Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету*. 2018. Випуск 6. С. 103–106.
34. Заставна С. Л. Про строки і терміни в національному праві України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. №. 11. С. 119-123.
35. Зборовська Н.О., Дяченко С.В. Принцип розумних строків у цивільному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Випуск 3. С. 110-113.
36. Карнаух Б. П. Позовна давність у практиці Європейського суду з прав людини. *Проблеми законності*. 2016. №. 134. С. 24-36.
37. Лагута В.О. Критерії визначення розумних строків *Форум права*. 2013. № 3. С. 328-331.
38. Луць В. В. Методологічне значення категорій «строк» і «термін» у цивільному праві України. *Часопис цивілістики*. 2018. № 31. С. 80-88.
39. Луць В.В. Правова сутність і методологічна роль строків у цивільному праві. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1888.pdf> (дата звернення: 01.10.2021).

40. Луць В.В. Строки (терміни) у механізмі правового регулювання цивільних відносин. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 87-92
41. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.
42. Маковій В. П. Місце часу серед правових інститутів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 98-101.
43. Маковій В. П. Правовий час у цивільному праві й цивільному процесі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 2 (1). С. 75-78.
44. Маковій В.П. Набувальна давність у цивільному праві: теорія та практика: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 232 с.
45. Маріц Д.О. Гарантійні строки (терміни) у договорах роздрібної купівлі-продажу. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2011/11mdorkp.pdf (дата звернення: 01.10.2021).
46. Маріц Д.О. Загальна характеристика строків (термінів) та їх класифікація. URL: <http://www.apdp.in.ua/v33/17.pdf> (дата звернення: 02.10.2021).
47. Маріц Д.О. Преклюзивні строки в цивільному праві. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2013/14.pdf (дата звернення: 01.10.2021).
48. Микитин В.І. Поняття та правова природа строк чинності майнових прав інтелектуальної власності. 2018. №2. С. 102-105. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/767487.pdf> (дата звернення 02.10.2021).
49. Мороз Д.А., Дяченко С.В. Теоретичні та практичні аспекти реалізації розумності строків у цивільному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. №3. С. 114–117
50. Петренко К.Р. Особливості застосування інституту позовної давності під час розгляду цивільних справ. *Науковий вісник МГУ*. 2017. №27. С. 73-76.

51. Пленюк М. Д. Підстави виникнення зобов'язальних правовідносин в механізмі правового регулювання: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України: 2016. 356 с.
52. Пленюк М.Д. Претензійні строки захисту цивільних прав у договорі побутового підяду. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3773/Plenuk%20Pretenziny.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 02.10.2021).
53. Подвірна О.В. Строки та терміни у цивільному праві: темпоральний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8.С. 66-68.
54. Позовна давність: коментар судової практики [Текст] : [посібник] / [І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.] ; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 2017. 148 с.
55. Романюк В. А. До питання про визначення позовної давності як строку чи спливу строку. Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Дніпро, 13-14 січня 2017 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ». 2017. С. 22–24.
56. Романюк В. А. Особливості застосування позовної давності та її вплив на суб'єктивне право особи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2018. Том 29 (68). № 1. С. 43-47.
57. Романюк В. А. Особливості правового регулювання позовної давності різних правових систем. Сучасне державотворення та правотворення : питання теорії та практики : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 грудня 2017 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права». 2017. Ч. 1. С. 41–44.
58. Романюк В. А. Позовна давність у цивільному праві європейських країн. *Альманах міжнародного права*. 2017. № 18. С. 129-136.
59. Романюк В. А. Позовна давність у цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. URL:

http://www.univer.km.ua/doc/Aref_Romanyuk_V.A..pdf (дата звернення: 01.10.2021).

60. Романюк В. А. Позовна давність у цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Хмельницький, 2018.

61. Романюк В. А. Позовна давність у цивільному праві: монографія / В. А. Романюк. Хмельниц. обл. рада, Хмельниц. ун-т упр. та права. Київ : SBA-Print, 2019. 236 с.

62. Романюк В. А. Проблеми правового регулювання підстав зупинення перебігу строку позовної давності. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету* : серія: Право, 2017. № 47. С. 159-162.

63. Романюк В. А. Тенденції правового регулювання позовної давності в договірному праві ЄС. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 12 (18). С. 93–98.

64. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс: підруч. для вузів. 3-тє вид., доп. Київ: Дакор, 2013. 670 с.

65. Сакара Н. Ю. Основні засади цивільного судочинства та розумність строків розгляду справи судом. *Проблеми законності*. 2018. №142. С. 77-89.

66. Сербіна А. Позовна давність як критерій відповідальності за зобов'язаннями. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/may/issue-5/1/article-36503.html> (дата звернення: 01.10.2021).

67. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доповне. У 2 част. / За ред. проф. Р.Б. Шишки. Ч. 1. Загальна. Київ. Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.

68. Цивільне право: загальна частина. Практикум : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 232 с.

69. Цивільне право: посібник для підготовки до іспиту. Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва. Видання шосте, перероблене та доповнене. Ч І. Харків. Одісей, 2019. 249 с.

70. Шатковський Я. М. Проблемні питання щодо застосування позовної давності у вирішенні господарських спорів. *Юридична наука*. 2014. № 12. С. 7-16.

71. Шовкова О.В. Позовна давність як різновид цивільно-правових строків: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? (дата звернення: 01.10.2021).